

Передумови формування оцінного висловлювання у повсякденному спілкуванні

Бігунова Наталя Олександрівна

*доктор філологічних наук,
професор, завідувач кафедри іноземних мов
гуманітарних факультетів*

Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

Людина сприймає світ через фільтр свого ставлення до навколишньої дійсності: до предметів, суб'єктів, їхніх властивостей і дій, актуалізуючи у своїй свідомості цінність кожного з них. Залежно від такого ціннісного ставлення кожний об'єкт дійсності, який потрапляє у сферу інтересів індивіда, отримує у його свідомості ту чи іншу оцінку.

Оцінювання виступає різновидом пізнавальної діяльності людини, будь-який пізнавальний акт виражає ставлення суб'єкта до об'єкта, а отже, містить акт оцінки. На це звертає увагу Г. В. Колшанський, стверджуючи, що оцінка «є нічим іншим, ніж проведеною суб'єктом розумовою операцією над предметом висловлювання (сприйняття, розуміння, узагальнення, висновки і т.ін.), що представляє собою оцінку в найширшому її розумінні» (Колшанский 1980: 142).

Проте, психічний механізм оцінювання досі залишається дискусійним питанням, з'ясування якого передбачає проектування оцінки на мисленнєві процеси.

Відомо, що продукуванню мовленнєвих проявів оцінки передують когнітивні процеси (Красных, 2001; Кубрякова, 2012). Точкою відліку виступає мовленнєва ситуація, тобто такий збіг обставин, що спонукає людину до мовленнєвої дії. Мовленнєва ситуація породжує мотив висловлювання, який в окремих випадках переростає в потребу в здійсненні цієї дії (Зимняя, 2001; Колшанский 1980).

Зазвичай сам факт оцінювання свідчить про те, що об'єкт оцінки потрапив до «зони інтересу» певного суб'єкта. Проте, в комунікації бувають випадки, коли суб'єктові оцінки доводиться висловлювати оцінку не тому, що певний об'єкт

потрапив в його ціннісне поле і набув певного оцінного значення, а тому що оцінки вимагає адресат – об'єкт оцінки: він питає, як він виглядає, чи пасує йому зачіска або одяг, чи сподобалася їжа, яку він приготував. Не варто забувати і про ритуальні ситуації, коли людині щось дарують, показують своє майно (будинок, машину, фотографії і т.і.). У таких випадках виникає питання, що є первинним: оцінка, сформована у свідомості, або *усвідомлювана потреба оцінки*. Вважаємо, що друге.

Оцінка, а саме позитивна оцінка, часто виникає як необхідне *пом'якшення негативної інформації*. Оцінне висловлення надає змогу мовцю пом'якшити незгоду, відмову, критику, ухилитися від небажаної теми, тобто слугує тактикою реалізації комунікативної стратегії мітігації та знижує ризик завдання шкоди «обличчю» адресата, об'єкта оцінки. У таких ситуаціях, на нашу думку, первинним також є усвідомлення необхідності вираження оцінки.

У реальній комунікації оцінне судження, сформоване індивідом, не завжди експлікується у висловлювання. Більше того, якщо людина вважає за потрібне висловити оцінку щодо певного об'єкта, сформульоване оцінне висловлювання не обов'язково буде збігатися з оцінним судженням. Оцінне висловлювання може бути більш або менш інтенсивним, ніж оцінне судження, різним може бути сам знак оцінки «плюс» або «мінус».

Причини, з яких оцінне судження, зроблене комунікантом, не відповідає його оцінному висловленню, мають прагматичний характер: правила етикету не завжди дають змогу комунікантові висловити свою негативну оцінку: він може промовчати чи висловити її у применшеному вигляді, а часом і висловити протилежне позитивно-оцінне судження – так відбувається у випадку з лестощами. Позитивна оцінка іноді перебільшується, особливо якщо персонаж залучений в ритуальне спілкування. Крім того, позитивна оцінка часто слугує тактикою реалізації комунікативної стратегії мітігації. Позитивна оцінка не отримує вербального або паравербального

втілення, якщо суб'єкт оцінки відчуває заздрість чи злість, або керується певними прагматичними настановами.

Отже, слід скорегувати такий аспект породження оцінного висловлювання, як його мотивування. Часом суб'єктові оцінки доводиться висловлювати оцінку не тому, що певний об'єкт потрапив в його ціннісне поле і набув певного оцінного значення, а тому що оцінки вимагає адресат – об'єкт оцінки, тобто первинною є не оцінка, сформована у свідомості, а усвідомлювана потреба оцінки. Набуваючи форму висловлювання, судження проходить через прагматичні фільтри. «Вмикається» фактор щирості/нещирості суб'єкта оцінки, формується ступінь інтенсивності позитивної оцінки.

Список літератури

Зимняя И. А. Лингвопсихология речевой деятельности. Москва: Московский психолого-социальный институт, Воронеж: НПО «МОДЭК», 2001. 432 с.

Колшанский Г. В. Контекстная семантика. Москва: Наука, 1980. 152 с.

Красных В.В. Основы психолингвистики и теории коммуникации: Курс лекций. Москва: ИТДГК «Гнозис», 2001. 270 с.

Кубрякова Е.С. В поисках сущности языка: Когнитивные исследования. Москва: Знак, 2012. 208 с.